

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 27 września 2013 roku Sąd Rejonowy dla Łodzi – Śródmieścia w Łodzi oddalił powództwo M. W. skierowane przeciwko Skarbowi Państwa – Aresztowi Śledczemu w Ł. o zapłatę kwoty 30.000 zł tytułem zadośćuczynienia, nie obciążył powoda obowiązkiem zwrotu kosztów procesu na rzecz pozwanego, a nadto przyznał i nakazał wypłacić ze Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego dla Łodzi – Śródmieścia w Łodzi na rzecz adwokata E. C. kwotę 2.952 zł tytułem nieuiszczonych kosztów pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu.

Apelację od powyższego wyroku złożył powód, zaskarżając rozstrzygnięcie w całości i zarzucając mu:

1. naruszenie przepisu art. 248 § 1 k.k.w. przez przyjęcie, że dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego znalazł się w szczególnie uzasadnionych wypadkach, które upoważniały go do umieszczenia powoda w określonym czasie w przeludnionych celach i działał zgodnie z § 2 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 kwietnia 2006 roku w sprawie trybu postępowania właściwych organów w wypadku, gdy liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów, podczas gdy Sąd przyjmując (z art. 248 § 1 k.k.w.) odstępstwo od zasady określającej minimum powierzchni w celi mieszkalnej, nie określił, o ile powierzchnia ta może być mniejsza, nie precyzował czasu, na jaki miało nastąpić przydzielenie „zaadaptowanych na cele mieszkalne pomieszczeń o innym charakterze” i goślośownie przypisywał powodowi przebywanie w tychże 188 dni;

2. sprzeczne przyjęcie, że „bezpprawność zachowania pozwanego” – nie naruszają bezwzględnie obowiązujących norm prawnych k.k.w., a powód nie wykazał, „aby w warunkach osadzenia doszło u niego do uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia (art. 445 k.c.) oraz by te warunki osadzenia naruszały jego inne dobra osobiste, a w szczególności godność, co uzasadniałoby przyznanie zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c.”

3. naruszenie normy art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 233 k.p.c. przez:

a) niepodanie przyczyn odmowy wiary zeznaniom powoda;

b) wskazanie dowodów, na których Sąd oparł przekonanie o istnieniu w celach o zmniejszonych normach do 2, 3 m² (przez 35 dni) i 2 m² przez 151 dni, „zobiektywizowanych” warunków nie obniżających „indywidualnej wrażliwości pozwanego” w postaci: osobnych łóżek, kącików sanitarnych i przyborów sanitarnych;

c) wskazanie dokumentów pozwanego potwierdzających dokonywanie w rozpatrywanym okresie remontów zdewastowanych cel, dostarczania środków higieny, co potwierdzałoby zeznania świadka T. M. i W. B., gdyż niżej wymienione dokumenty pozwanego jak:

- pismo urzędnika R..P.O. z 17 grudnia 2012 roku nie jest stanowiskiem samego Rzecznika Praw Obywatelskich i nie stwierdza lub podważa naruszenie prawa,

- opinia biegłego K. H. z 18 grudnia 2009 roku przeprowadzona na użytek innej sprawy sygn. akt II C 878/08 Sądu Okręgowego w Łodzi II Wydziału Cywilnego, a dotyczy przesłan okiennych i wentylacji cel;

- 2 notatek służbowych dyrektora Aresztu Śledczego w Ł. z 7 sierpnia 2008 roku i z 2 stycznia 2009 roku skierowanych do Przewodniczącego VI Wydziału Penitencjarnego S.O. w Ł. dot. osadzenia skazanych w celach poniżej 3 m²,

zaliczone do materiału dowodowego, nie uwiarygodniają ich zeznań.

W oparciu o tak sformułowane zarzuty skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania wraz z rozstrzygnięciem o kosztach procesu. W ramach wniosków

ewentualnych apelujący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie powództwa wraz z rozstrzygnięciem o kosztach procesu.

Sąd Okręgowy w Łodzi zważył, co następuje.

Apelacja powoda okazała się częściowo zasadna.

Sąd Rejonowy wprawdzie poczynił w niniejszej sprawie prawidłowe ustalenia faktyczne, które Sąd odwoławczy w pełni podziela i przyjmuje za własne, jednakże z prawidłowo ustalonego stanu faktycznego Sąd ten wyciągnął błędne wnioski w kontekście przepisów prawa materialnego, a zwłaszcza przepisu art. 448 k.c. w zw. z art. 23 k.c. i art. 24 k.c. i z tych też względów zaskarżone orzeczenie musiało podlegać zmianie.

Trafnie bowiem podnosi skarżący, iż w okolicznościach rozpoznawanej sprawy nie sposób się zgodzić ze stanowiskiem Sądu pierwszej instancji, że niezapewnienie powodowi normatywnej powierzchni mieszkalnej podczas pobytu powoda w Areszcie Śledczym w Ł. w okresie od dnia 4 sierpnia 2008 roku do dnia 18 lutego 2009 roku nie stanowiło naruszenia przez pozwanego dóbr osobistych powoda w postaci godności, intymności i prawa do odbywania wymierzonej mu kary w humanitarnych warunkach.

Przed przystąpieniem do szczegółowego omówienia zarzutów podniesionych w apelacji przypomnieć należy, iż zgodnie z art. 30 Konstytucji RP przyrodzona i niezbywalna godność człowieka jest nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Obowiązek ten powinien być realizowany przez władze publiczne zwłaszcza tam, gdzie Państwo działa w ramach imperium, realizując swoje zadania, których wykonanie nie może prowadzić do większego ograniczenia praw człowieka i jego godności, niż to wynika z zadań ochronnych i celu zastosowanego środka. Wymóg zapewnienia przez Państwo godziwych warunków odbywania kary pozbawienia wolności jest jednym z podstawowych wymogów nowożytnego państwa prawa, znajdujących wyraz w normach prawa międzynarodowego. Stanowi o tym art. 10 ust. 1 ratyfikowanego przez Polskę Międzynarodowego Paktu Praw Osobistych i Publicznych z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167 i 169), zgodnie z którym każda osoba pozbawiona wolności będzie traktowana w sposób humanitarny i z poszanowaniem przyrodzonej godności człowieka oraz art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 grudnia 1950 r., ratyfikowany przez Polskę w 1993 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) stanowiący, że nikt nie może być poddany torturom, ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu, wprowadza obowiązek władzy publicznej zapewnienia osobom osadzonym w zakładach karnych godziwych i humanitarnych warunków odbywania kary pozbawienia wolności, nienaruszających godności ludzkiej. Łączy się z tym wynikający z art. 8 ust. 1 Konwencji nakaz poszanowania życia prywatnego obywateli i ich prawa do intymności.

Odpowiednikami wskazanych norm prawa międzynarodowego są art. 40, 41 ust. 4 i 47 Konstytucji RP wprowadzające wskazane normy na grunt prawa polskiego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2007 r., V CSK 431/06, OSNC 1/2008, poz. 13).

Realizacja spoczywających na administracji jednostki penitencjarnej obowiązków w zakresie organizowania miejsc, w których przebywają osoby pozbawione wolności należy do działań władczych Państwa i mieści się w pojęciu wykonywania zadań z zakresu władzy publicznej. Ocena, czy obowiązki te zostały zrealizowane, winna być dokonana z uwzględnieniem uprawnień skazanego, szczegółowo uregulowanych w przepisach art. 102-120 k.k.w., a także z uwzględnieniem rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. z 2003 r. Nr 152, poz. 1493), rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary tymczasowego aresztowania (Dz. U. z 2003 r. Nr 152, poz. 1494), rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 186, poz. 1820), rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 kwietnia 2006 r. w sprawie trybu postępowania właściwych organów w wypadku, gdy liczba osadzonych w zakładach

karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów (Dz. U. z 2006 r. Nr 65, poz. 459) – uchylonego z dniem 6 grudnia 2009 r.

Zgodnie z obowiązującym do dnia 6 grudnia 2009 r. art. 248 § 1 k.k.w. w szczególnie uzasadnionych wypadkach dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego mógł umieścić osadzonych, na czas określony, w warunkach, w których powierzchnia w celi na jedną osobę wynosi mniej niż 3 m². O takim umieszczeniu należało bezzwłocznie powiadomić sędziego penitencjarnego. W judykaturze Sądu Najwyższego podkreślono, że osadzenie skazanego w celi w warunkach, w których powierzchnia na jedną osobę wynosiła mniej niż 3 m², przy spełnieniu przesłanek określonych w art. 248 § 1 k.k.w., jest zgodne z prawem (wyrok z dnia 2 października 2007 r., II CSK 269/07, OSNC-ZD 3/2008, poz. 75; por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2010 r., II CSK 486/09, niepubl.). Uwzględnienie roszczenia o zadośćuczynienie za umieszczenie osadzonego w takiej celi jest zasadniczo możliwe, jednakże tylko w sytuacjach wyjątkowych, np. w przypadku niezapewnienia osadzonemu miejsca do spania (zob. powołany już wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2007 r., V CSK 431/06, OSNC 1/2008, poz. 13). Dla stwierdzenia naruszenia dobra osobistego należy w każdym wypadku ustalić, czy cierpienia i upokorzenia wynikające z pobytu w zakładzie karnym związane z legalną formą karania przekraczają poziom związany z samym uwięzieniem, czy są zgodne z rozsądnymi w sytuacji uwięzienia potrzebami, a ich intensywność nie przekracza nieuniknionego poziomu cierpienia nieodłącznie związanego z pozbawieniem wolności (por. E. Kutermankiewicz, Sprawy z powództwa osadzonych o ochronę dóbr osobistych w związku z przeludnieniem więzień - nowe spojrzenie na problem, Pal. 9-10/2010, s. 65 i cytowane tam orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka).

W ocenie Sądu odwoławczego nie ulega kwestionowaniu fakt, iż postępowanie pozwanego polegające na umieszczeniu osadzonych w warunkach tzw. przeludnienia cel do dnia 6 grudnia 2009 r. (a więc w okresie objętym przedmiotowym postępowaniem) miało wyraźną podstawę prawną określoną w art. 248 § 1 k.k.w. oraz przepisach cytowanego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 kwietnia 2006 r. w sprawie trybu postępowania właściwych organów w wypadku, gdy liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów. Nadto, jak ustalono, Przewodniczący VI Wydziału Penitencjarnego Sądu Okręgowego w Łodzi był regularnie powiadamiany przez władze Aresztu Śledczego w Ł. o konieczności umieszczania osadzonych w warunkach, w których powierzchnia w celi na jedną osobę wynosi mniej niż 3 m². W okolicznościach rozpoznawanej sprawy nie można jednakże uznać, iż postępowanie pozwanego w stosunku do powoda usprawiedliwione było okolicznościami wyjątkowymi, mającymi charakter nadzwyczajny.

Bezspornym w niniejszej sprawie jest to, że w Areszcie Śledczym w Ł. w okresie nieobjętym przedawnieniem, tj. od dnia 4 sierpnia 2008 roku do dnia 18 lutego 2009 roku istniało zjawisko przeludnienia. Jak bowiem ustalono, w okresie 188 dni, czyli w czasie przeszło sześciomiesięcznego pobytu powoda w Areszcie Śledczym w Ł., przebywał on w celach znacznie przeludnionych, w których powierzchnia na jednego osadzonego wynosiła nie więcej niż 2,40 m², przy czym w czasie 151 dni powierzchnia ta nie przekraczała nawet 2 m². Taki stan rzeczy skutkował tym, iż powód niewątpliwie pozbawiony był możliwości normalnego poruszania się po celi. W takiej sytuacji uprawnione może być także stwierdzenie, iż niedostateczna ilość powierzchni mieszkalnej dla osadzonych mogła generować konflikty między osadzonymi i utrudniać zachowanie czystości w celi. Odbywanie kary pozbawienia wolności w takich warunkach niewątpliwie było zatem nadmiernie dolegliwe i wypaczało funkcje tej kary, wśród których niewątpliwie jest także funkcja resocjalizacyjna. Uzasadnia to przyjęcie, że faktycznie doszło do naruszenia dobra osobistego powoda w postaci godności, intymności i prawa do odbywania wymierzonej mu kary w humanitarnych warunkach.

Pozwany nie wykazał, że w okresie objętym pozwem podejmował odpowiednie działania mające na celu zlikwidowanie, bądź ograniczenie tak znacznego przeludnienia, choćby poprzez zaadaptowanie innych pomieszczeń (np. świetlic) na cele mieszkalne. Jak bowiem ustalono starania zmierzające do likwidacji oddziału dla skazanych na terenie Aresztu Śledczego w Ł. podjęto w 2007 roku, oddział ten jednakże został zlikwidowany ostatecznie w 2009 roku, co oznacza, iż dopiero w styczniu 2009 roku pozyskano około 100 dodatkowych miejsc. Również dopiero w 2009 roku Dyrektor Aresztu wystąpił o zmianę rejonizacji skazanych odbywających karę w zakładzie karnym typu półotwartego dla recydywistów, którzy mają sprawy bez zastosowania tymczasowego aresztowania. Wniosek ten został uwzględniony

jeszcze w tym samym roku i w wyniku tej zmiany na terenie Aresztu Śledczego pozyskano w skali roku kolejne 200 miejsc. Wszystkie opisane działania miały jednakże miejsce już po okresie czasu, który jest objęty pozwem w niniejszej sprawie.

Powyższe prowadzi zatem do wniosku, iż pozwany w sposób nieuzasadniony korzystał z możliwości jaką dawały mu przepisy dawnego art. 248 § 1 k.k.w. oraz rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 kwietnia 2006 r., celem usankcjonowania trwałego i rażąco znacznego przeludnienia cel mieszkalnych Aresztu Śledczego w Ł..

W konsekwencji należało się zgodzić ze stanowiskiem apelującego, iż odbywanie przez niego kary pozbawienia wolności w warunkach niezapewniających mu normatywnej powierzchni mieszkalnej niewątpliwie było nadmiernie dolegliwe i wypaczało funkcje tej kary, godząc w dobra osobistego powoda w postaci godności, intymności i prawa do odbywania wymierzonej mu kary w humanitarnych warunkach. Z tych też zaskarżone orzeczenie podlegać musiało zmianie na podstawie art. 386 § 1 k.p.c.

Zasądzając na rzecz powoda zadośćuczynienie na podstawie art. 448 k.c. Sąd miał na uwadze, że izolacja penitencjarna z natury rzeczy niesie dla osoby pozbawionej wolności szereg ograniczeń, niedogodności, a wręcz powoduje u niej cierpienie. Nie może to jednak uzasadniać niehumanitarnego traktowania osadzonych i naruszania ich dóbr osobistych. Tego rodzaju postępowanie niewątpliwie wyklucza jakiegokolwiek oddziaływanie resocjalizacyjne na osoby odbywające karę pozbawienia wolności. Zadośćuczynienie za krzywdę w takiej sytuacji powinno przedstawiać ekonomicznie odczuwalną wartość dla uprawnionego, ale jednocześnie winno być utrzymane w rozsądnych granicach i uwzględniać stosunki majątkowe społeczeństwa. Uwzględniając te kryteria Sąd przyznał powodowi zadośćuczynienie w kwocie 5.000 zł, jako adekwatne do stopnia i trwałości naruszenia jego dóbr osobistych przez pozwanego. W pozostałym natomiast zakresie, tj. co do kwoty 25.000 zł, żądanie zasądzenia zadośćuczynienia podlegało oddaleniu jako nadmiernie wygórowane.

O odsetkach ustawowych w zakresie zadośćuczynienia orzeczono na podstawie art. 481 § 1 k.c., zasądzając je od dnia 21 czerwca 2011 roku – tj. od dnia następnego po dniu, w którym doręczono stronie pozwanej odpis pozwu w niniejszej sprawie.

Z tych wszystkich względów Sąd na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. zmienił zaskarżony wyrok i orzekł jak w sentencji. W części zaś, w jakiej apelacja nie zasługiwała na uwzględnienie, o jej oddaleniu orzeczono w oparciu o art. 385 k.p.c.

O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi w postępowaniu apelacyjnym z urzędu Sąd orzekł w oparciu o art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 roku Prawo o adwokaturze oraz § 19 i § 2 ust. 3 w zw. z § 6 pkt 5 i w zw. z § 13 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.). Łączna kwota tychże kosztów wyniosła w postępowaniu odwoławczym 1.476 zł. Powód wygrał swoje roszczenie w 16%. Z tych też względów stosując zasadę wynikającą z art. 100 zd. 1 k.p.c. Sąd zasądził od Skarbu Państwa – Aresztu Śledczego w Ł. na rzecz M. W. kwotę 246 zł tytułem częściowego zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym. W części natomiast, w jakiej powód przegrał niniejsze postępowanie, kwota 1.230 zł została przyznana na rzecz adw. A. M. ze Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego dla Łodzi – Śródmieścia w Łodzi.

Na podstawie art. 102 k.p.c. Sąd nie obciążył powoda obowiązkiem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego strony pozwanej. Zgodnie z powołanym przepisem ustawy w wypadkach szczególnie uzasadnionych Sąd może zasądzić od strony przegrywającej tylko część kosztów albo nie obciążać jej w ogóle kosztami. Przepis ten ustanawia zasadę słuszności, będącą odstępstwem od zasady odpowiedzialności za wynik procesu. Zasada ta jest rozwiązaniem szczególnym, niepodlegającym wykładni rozszerzającej, wykluczającym stosowanie wszelkich uogólnień, wymagającym do swego zastosowania wystąpienia wyjątkowych okoliczności. Do okoliczności branych pod uwagę przez Sąd przy ocenie przesłanek zastosowania dyspozycji omawianego przepisu, według doktryny, zaliczyć można nie tylko te związane z samym przebiegiem postępowania, ale również dotyczące stanu majątkowego i sytuacji życiowej strony. Za trafny należy natomiast uznać pogląd, zgodnie z którym sama sytuacja ekonomiczna strony przegrywającej, nawet tak niekorzystna, że strona bez uszczerbku dla utrzymania własnego i członków rodziny nie

byłaby w stanie ponieść kosztów, nie stanowi podstawy zwolnienia – na podstawie art. 102 k.p.c.– od obowiązku zwrotu kosztów przeciwnikowi, chyba że na rzecz tej strony przemawiają dalsze szczególne okoliczności, które same mogłyby być niewystarczające, lecz łącznie z trudną sytuacją ekonomiczną wyczerpują znamiona wypadku szczególnie uzasadnionego.

W rozpoznawanej sprawie za zastosowaniem powyższej normy prawnej w odniesieniu do powoda przemawiała przede wszystkim jego wyjątkowo trudna sytuacja osobista i majątkowa wynikająca głównie z pobytu powoda w Areszcie Śledczym w Ł..